

УКРАЇНЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
ВОЛИНЬСЬКА ЄПАРХІЯ
ВОЛИНЬСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ПРАВОСЛАВ'Я НА ВОЛИНІ

Матеріали VII науково-практичної конференції
8 листопада 2016 року

Луцьк – 2016

Історія та сучасність Православ'я на Волині: матеріали VII науково-практичної конференції (Луцьк, 8 листопада 2016 р.). – Волинська єпархія УПЦ, Волинська духовна семінарія, Видавничий відділ Волинської єпархії. – Луцьк, 2016. – 196 с.

Науковий збірник містить матеріали VIII науково-практичної конференції «Історія та сучасність Православ'я на Волині», що відбулася 8 листопада 2016 року в Луцьку

До збірника включені доповіді та повідомлення про історію та сучасність Православної Церкви на Волині, стан місцевого краєзнавства та перспективи його розвитку.

**Із благословення Преосвященнішого Нафанаїла,
єпископа Волинського і Луцького**

Матеріали надруковані згідно з авторськими текстами та в авторській редакції, у разі передруку посилання на науковий збірник обов'язкове.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори публікацій.

Зміст
СЕКЦІЯ №1
ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ВОЛИНІ

Drukarz Hryń Iwanowicz, malarz, grawer, twórca cyrylickiej kursywy <i>Антон Міронович</i>	5
Уроженець Волини «белый» митрополит Леонтий (Туркевич) <i>Александр Гаврилин</i>	21
Перестройка оперативной деятельности советской спецслужбы в конфессиональной сфере на освобожденной от гитлеровцев территории Украины (1943-1945 гг.) <i>Дмитро Веденєєв</i>	24
Товариство прихильників православної освіти та охорони традицій православної віри імені митрополита Петра Могили <i>Микола Кучерепа</i>	30
Конфесійна політика російського уряду і Православна церква на Волині в 1796–1825 рр. <i>Оксана Карліна</i>	37
Прп. Иоанн Вишенский Святогорец и его связи с Волынью и Галицией <i>Сергій Шумило</i>	42
Випускник ВДС архімандрит Василій (Петьовка) (1933-2002 рр.) як церковний діяч <i>Юрій Данилець</i>	53
Священик у школі XIX – поч. XX ст.: адміністратор та законовчитель <i>Володимир Перерва</i>	60
Православна преса на сторінках українських часописів Волині, Холмщини та Підляшшя 1917–1939 років <i>Ігор Павлюк</i>	63
Православні священики як об'єкт насилля у роки Другої світової війни на Волині. Множинність оцінювальних суджень <i>Оксана Суцук</i>	73
Działalność prawosławnych oficyn wydawniczych na Wołyniu na rzecz szkół brackich na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI-XVIII wieku <i>Мартин Міронович</i>	76
“Не собирайте сокровище своя на землѣ, але на небесах”: духовне і матеріальне у рецепції міського соціуму Луцька другої половини XVI – першої половини XVII ст. <i>Оксана Штанько</i>	81
Луцька Покровська церква у д.п. 1940-х років <i>прот. Олександр Федчук</i>	84
Підготовка педагогічних кадрів для церковнопарафіяльних шкіл на Волині (1900-1914 рр.) <i>Богдан Шахраюк</i>	87
Становище православного духовенства на Волині у хрущовський період (1953–1964 рр.) <i>Павло Чамахуд</i>	90
Освітні орієнтири та виховні ідеали православного шляхтича у XVI ст. (на прикладі заповіту В. Загоровського) <i>Ігор Гулюк</i>	97
Діяльність Луцького повітового місіонерського комітету в 1924-1925 роках <i>Іван Дубина</i>	101
Хресні ходи на Волині протягом 25-ти років життя у незалежній державі: хронологія подій <i>Михайло Антонюк</i>	102
«Закон Божий» протоієрея Петра Влодека як перший у новітній Україні посібник для вивчення онов Православ'я <i>Андрій Савельєв</i>	108
Преподобний Іоанн Вишенський та його «Послання до єпископів» <i>Юрій Доброгівський</i>	111
Штрихи до біографії афонського насельника і Луцького православного єпископа Ісаакія Борисковича <i>Костянтин Борюк</i>	115

Історичні передумови започаткування на Волині мережі церковнопарафіяльних шкіл (за монографією В. Перерви «Церковні школи в Україні») Владислав Дець.....	118
---	-----

СЕКЦІЯ №2

ПРАВОСЛАВ'Я НА ВОЛИНІ У ПАМ'ЯТКАХ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Подземное сооружение Успенской церкви в д. Лавришеве на Новоградчине <i>Сергій Рассадін, Тельман Маслоков</i>	122
Волинські ікони Богородиці Страсної XVI–XVIII століть <i>Володимир Александрович</i>	125
Православна архітектура Ковельського і Турійського районів Волинської області <i>Олександр Де'мянюк</i>	131
Вплив релігійних конфесій на духовність і формування національної еліти Волині (XIV – початок XX с.) <i>Геннадій Бондаренко</i>	135
Проблема локалізації Угровського Свято-Данилівського монастиря <i>Сергій Панишко</i>	136
Народне Православ'я: освячена верба у святково-обрядовому житті та побуті мешканців Камінь-Каширщини (за польовими матеріалами) <i>Алла Дмитренко</i>	140
«Де мертві дивляться в небо, вірячи в мудрість живих» (до історії виникнення Луцьких меморіалів часів Першої світової війни) <i>Вальдемар Пясецький</i>	145
«Небесні покровителі села Підгайці» – доповнення до книги <i>Сергій Патлань</i>	147
Пророчества о судьбах России в проповедях святого праведного Иоанна Кронштадтского <i>святц. Петр Федорук</i>	152
Храм Іоанна Богослова на Луцькому дитинці <i>Віктор Баюк</i>	158
Нові знахідки хрестиків доби Середньовіччя на Волині <i>Геннадій Гулько</i>	162
Роль Холмської ікони в історії Православ'я <i>прот. Олександр Кратюк</i>	167
Образ святого Георгія Переможця у волинському іконописі XVII – XVIII століть <i>Людмила Картюк</i>	170
Образ Богородиці Одигітрії у волинському іконописі XVII- XVIII ст. <i>Ірина Москалюк</i>	175
Турівське Євангеліє <i>Андрій Климчук</i>	179
Інтерактивна мапа «Православ'я в Україні: крок за кроком» як дієвий інструмент місійної діяльності Церкви <i>Ольга Підлужна</i>	182
Пам'ятник на подвір'ї <i>Леонід Коган</i>	183
Церква святого Миколи у Володимирі-Волинському як пам'ятка архітектури пізнього бароко <i>Богдан Янович</i>	185
Роль Холмської ікони в історії Православ'я <i>Ірина Богданець</i>	186
З історії та сьогодення Іоанно-Богословської церкви с. Заброди Ратнівського району <i>Алла Лахтук</i>	188
Пошук та перспективи внутрішніх і зовнішніх відповідей Православної Церкви на виклики ліберального суспільного устрою модерного Заходу <i>Віктор Лебідь, Микола Півницький</i>	191
Особливості посвячення княжих храмів Волині <i>Святослав Терський</i>	194

Таким образом, на основании этого документа можно однозначно констатировать, что скончался старец не позднее 1633 года.

Влияние сочинений и идей старца Иоанна прослеживаются на трудах и деятельности прп. Иова (Княгиницкого), прп. Иова (Желизо) Почаевского, Стефана Зизания, Исаакия Борисковича, Киприана Острожанина, Елисея Плетенецкого, митр. Исаии (Копинского), прпмч. Афанасия (Филипповича) Брестского, прп. Паисия Величковского и многих других. Всех их можно считать продолжателями дела, начатого старцем Иоанном Вишенским.

По убеждению Пантелеимона Кулиша, именно старец Иоанн Вишенский и его последователи сумели силою своего внутреннего подвига и верности сберечь чистоту православия под натиском польско-католической экспансии²⁹⁰.

Хоть до наших дней сохранилось мало сведений о земной биографии «блаженного старца» Иоанна, однако красноречивее любого подробного жизнеописания о подвижнике может свидетельствовать его духовное наследие. Оно представляет собой бесценную духовную сокровищницу. Незаслужено забытое сегодня, оно является важной составляющей как отечественной культуры, так и все-ленського православия. В наше время это наследие обретает новую актуальность. Все это требует его более глубокого изучения, возрождения и почитания.

*ДАНИЛЕЦЬ Юрій –
кандидат історичних наук, доцент Ужгородського національного університету,
директор богословсько-історичного науково-дослідного
центру ім. архімандрита Василя (Проніна),
голова історико-архівного відділу Мукачівської єпархії УПЦ, м. Ужгород*

Випускник ВДС архімандрит Василій (Петьовка) (1933-2002 рр.) як церковний діяч

Закарпатська область виділяється від інших регіонів нашої держави значною концентрацією православних монастирів. Станом на 1 січня 2016 р. в Україні функціонувало 207 чернецких обителів УПЦ, в яких проживало 4847 чол. У двох єпархіях Закарпаття діяло 32 монастирі з 330 ченцями і черницями. За кількістю чернецких громад область посідає перше місце, а за кількістю насельників шосте місце, після Києва (858 чол.), Рівненської (468), Одеської (434), Чернівецької (388) та Донецької областей (372). Дана статистика оприлюднена Департаментом у справах релігій та національностей Міністерства культури України через кілька інформаційних ресурсів²⁹¹. Однак, наведена у звітах статистика є не повною. На офіційних сайтах Мукачівської та Хустської православних єпархій перелічено назви 37 монастирів та скитів²⁹². У нашому путівнику «Православные монастыри Закарпатья», що вийшов друком з благословення Блаженнішого Володимира, митрополита Київського і всієї України у 2012 р. охарактеризовано діяльність 40 обителів²⁹³. За останні роки кількість громад продовжувала зростати.

Слід відзначити, що великий потяг місцевого населення до чернецтва спостерігався і в минулому. На початку XVIII ст. у краї діяло більше десяти монастирів, що протистояли наступу унії. Більшість із них були ліквідовані указом австрійського імператора Йосифа II в 1788 р. В 1920-30 рр. значна частина чернецких громад була відновлена. Після возз'єднання Закарпаття з СРСР на територію області поширилася антирелігійна політика більшовиків. Внаслідок адміністративного тиску та репресій із 18 монастирів і скитів у 1962 р. залишилося всього дві жіночі обителі²⁹⁴. Православні ченці

²⁹⁰ Кулиш П. А. История воссоединения Руси... Т. 1. С. 318-319.

²⁹¹ Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2016 р. // <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2016/63055/> (останній візит 17 жовтня 2016 р.); Мельник В. Мовою цифр і персоналій: єпархії, вікаріати та єпископат УПЦ (МП), УПЦ КП, УАПЦ у 2016 році // <http://www.religion.in.ua/main/analitica/34205-movoyu-cifr-i-personalij-eparxiyi-vikariati-ta-episkopat-upc-mp-upc-kr-uarc-u-2016-roci.html> (останній візит 17 жовтня 2016 р.).

²⁹² Монастирі // <http://mukacheve.church.ua/monastiri/> (останній візит 17 жовтня 2016 р.); Монастирі // <http://www.orthodoxkhust.org.ua/monasty-gi/> (останній візит 17 жовтня 2016 р.).

²⁹³ Данилець Ю., Пимен (Мацола), ієромонах. Православные монастыри Закарпатья. Путеводитель. – К.: Издательский отдел Украинской Православной Церкви, 2012. – 237 с.

²⁹⁴ Дет. див.: Данилець Ю. Ликвідація православних монастирів і скитов на Закарпатті в 1950-1960-х гг. // Государство, общество, церковь в истории России XX века. Материалы X Международной научной конференции (Иваново, 16-17 февраля 2011 г.). – Иваново: Издательство «Ивановский государственный университет», 2011. – Часть 1. – С. 151-155; Його ж. Радянська преса проти православного чернецтва та монастирів на Закарпатті (1950-1960 рр.) // PRAVOSLAVNY BIBLICKY ZBORNİK. Горлице. – II / 2015. – С. 136-149; Його ж. Антирелігійна політика радянської влади проти православної церкви на Закарпатті в 1950-1960 рр. // Ювілейний збірник на честь професора Павла-Роберта Магочія. До 70-річчя від дня народження науковця. – Ужгород-Пряшів-Нью-Йорк, 2015. – С. 175-183.

опинилися поза межами області, або ж виконували обов'язки парафіяльних священиків. На часи релігійного ренесансу в 1930 рр. припадає поява на світ архимандрита Василя (Петьовки), життєвому шляху якого буде присвячена дана наукова розвідка.

Народився Василь Іванович Петьовка 21 травня 1933 році в с. Липча Хустського округу на Підкарпатській Русі, яка тоді входила до складу Чехословаччини (нині Хустський район Закарпатської області). У автобіографії від 16 листопада 1962 р. о. Василь вказує, що його батьки були бідними селянами²⁹⁵. Із документів відомо, що із раннього дитинства Василь займався читанням Священного писання і церковно-богослужбних книг. «Вже у 13 років він був серед кращих читців у храмі. Систематично відвідував церковні служби в недільні і святкові дні. Мирськими розвагами не займався. Часто разом з священно і церковнослужителями приймав участь у відправленні церковних треб на дому у вірників»²⁹⁶. У 1941-1949 рр. навчався у неповній середній школі рідного села, а в 1949 р. вступив до Хустського професійно-технічного училища №10²⁹⁷. У 1951 р. направлений на роботу в артіль ім. Хрущова» в с. Вільшани Хустського округу. Протягом 1952-1955 рр. – Василь Петьовка служить в лавах радянської армії. Військова служба давалася важко. Згодом чернець згадував, як в далекій Башкирії йому доводилося прожити три місяці в палатках у літній солдатській формі при 40 градусному морозі. У 1956-1960 рр. – навчається у стінах Волинської духовної семінарії. За словами протоієрея Олександра Федчука, на другому році навчання В. Петьовку серед інших десяти семінаристів відправили на екскурсію до столиці СРСР²⁹⁸.

Після успішного завершення навчання випускник повертається із Луцька в рідне село та звертається 21 липня 1960 р. до архієпископа Варлаама (Борисевича) з проханням про чернечий постриг. Правлячий архієрей поставив на зверненні наступну резолюцію: «Звернутися до Його Святості з проханням про благословення на постриг в рясофор»²⁹⁹. З канцелярії Московської Патріархії 10 жовтня 1960 р. прийшла відповідь, що містила благословення Патріарха на чернечий постриг³⁰⁰. Однак, архієпископ Варлаам не квапився виконувати резолюцію свого керівництва. Необхідно зазначити, що у цей час на церкву здійснювався величезний тиск з боку радянської влади, з метою обмежити її вплив. Протягом кількох років було ліквідовано більшість православних монастирів в області, і це відбувалося за мовчазної згоди, чи, навіть, сприяння єпископа. Така політика влади викликала негативну реакцію з боку частини чернецтва та духовенства, котрі звернулися в патріархію зі скаргою. Серед тих, хто категорично засудив угодовську політику Варлаама (Борисевича) був і нині прославлений УПЦ у сонмі місцевшанованих святих преподобний Іов (Кундря).

У листі-проханні на ім'я єпископа Мукачівсько-Ужгородського Миколая (Кутепова) від 30 березня 1962 р. ієромонах Василь описував події, що передували його постригу в чернецтво³⁰¹. «Когда же я получил благословение Его Святейшества и представил копию в Канцелярию Епархиального Управления, прося владыку о разрешении мне осуществить резолюцию Его Святейшества, владыка Варлаам велел мне немного подождать... Однажды со мной владыка Варлаам имел в коридоре Епарх. Управления. В этой беседе я просил владыку разрешить мне осуществить резолюцию Его Святейшества, говоря, что это моя мечта с детства. Владыка меня спросил: какие у меня имеются основания для принятия монашества. Я ответил, что, прежде всего у меня это неустанное стремление с детства к монашеству, а кроме того еще имеется на это и благословение Божие, выраженное через благословение Его Святейшества. На это владыка мне сказал, что это не основание для принятия монашества. Единственным основанием для принятия монашества, по словам владыки Варлаама, есть физическая неспособность к семейной жизни. «Если Вы не способны физически к семейной жизни, – сказал владыка Варлаам, – представьте такую справку от врача, тогда только это может быть основа-

²⁹⁵ Василь (Петьовка), ієромонах. Автобіографія. 16 листопада 1962 р. Особова справа архимандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

²⁹⁶ Країло В., прот. Характеристика від 1 квітня 1960 р. Особова справа архимандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

²⁹⁷ Данилець Ю. Православні монастирі Хустського району (XX століття): Видання друге, змінене, доповнене / Передмова проф. Д. Данилюка. – Ужгород: Гражда, 2005. – С. 106.

²⁹⁸ Федчук О., прот. Волинська духовна семінарія (1954-1964). – Луцьк: Видавничий відділ Волинської єпархії УПЦ, 2013. – С. 148.

²⁹⁹ Василь (Петьовка), ієромонах. Повідомлення від 7 березня 1962 р. Особова справа архимандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³⁰⁰ Канцелярія Московської патріархії. Лист на ім'я В.І. Петьовки від 10 жовтня 1960 р. Особова справа архимандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³⁰¹ Василь (Петьовка), ієромонах. Лист-прохання на ім'я єпископа Мукачівсько-Ужгородського Миколая (Кутепова) від 30 березня 1962 р. Особова справа архимандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії. На 4 арк.

нием для принятия монашества»³⁰². Випускник семінарії був вражений почутими словами, «зная хотя немного отчасти, каноническое церк. правило, повелевающие не препятствовать приходящим в иноческий образ. Я заплакал от той душевной скорби, которую принесли мне вышеприведенные слова Владыки... Владыка, видя, что я заплакал, повернулся и ушел в свои покои...»³⁰³. Будучи фізично здоровим, але бажаючи прийняти чернецтво, В. Петьовка через шофера Єпархіального управління отримує необхідну лікарську довідку.

Позаяк владика відстрочував прийняття рішення, В. Петьовка звертається до єпархії з листом, у якому погоджується «в случае крайней невозможности» рукоположити його в священницький сан з прийняттям celibату³⁰⁴. Архієпископ Варлаам 15 жовтня 1960 р. звертається по цьому питанню до Патріарха Московського Олексія I³⁰⁵. Через п'ять днів було отримано резолюцію, за підписом керуючого справами Московської патріархії єпископа Дмитровського Пімена (Ізвекова). Даний документ відрізнявся від розпорядження від 10 жовтня 1960 р. та пропонував рукополагати у священство тільки після піврічного посуху в одному із монастирів³⁰⁶. 13 листопада 1960 р. в Мукачівському кафедральному соборі архієпископом Варлаамом був рукоположений у сан диякона. 4 грудня 1960 р. тим же архієреєм був рукоположений у сан священника³⁰⁷. Після тритижневого служіння у клірі кафедрального собору, наприкінці грудня 1960 р. був командирований обслуговувати парафію в с. Пилипець з приписними церквами сіл Подобовець і Росток Мижгірського району³⁰⁸. 6 лютого 1961 р. архієпископ видав указ №63, котрий затверджував молодого священника на згаданих приходах³⁰⁹. Звернувшись знову до Єпархіального керівника з проханням про постриг у чернецтво та отримавши чергову відмову, о. Василій їде до Липчанського монастиря, де спираючись на благословення патріарха від 10 жовтня 1960 р., приймає 18 березня 1961 р. постриг у рясу із збереженням імені.

З призначенням у вересні 1961 р. на Мукачівську кафедру єпископа Миколая (Кутепова)³¹⁰, о. Василій змушений визнати свою помилку та просити пробачення. Після відбуття епитимії в Мукачівському монастирі він звертається з об'ємним проханням на ім'я єпископа, у якому пояснює обставини порушення канонічних правил³¹¹. Ознайомившись із документом владика поставив резолюцію: «Читал. Рясифор признается. Если обстоятельства будут благоприятнее, то будет совершенно постриг в монашество»³¹². Розпорядженням благочинного Мижгірського благочиння від 11 грудня 1961 р. протягом шести місяців обслуговував парафії в селах Ізки, Буковець, Буковецький Потік і Павловець. Пострижений у мантію.

Служіння в гірських селах Верховини було важким. У листі до єпископа Савви (Бабинця) в 1977 р. тоді вже ігумен Василій згадував про своїх перші роки священства. «За годы моего настоятельства в упомянутых приходах автобусного движения не было. Мне приходилось ежедневно ходить пешком 15-25 км по таким гористым местностям, куда даже подводой или велосипедом нельзя доехать. Я жил там 2 года в невероятно тяжелых материальных условиях, поскольку в то время эти приходы были очень бедными. Приходилось мне по 2-3 дня сидеть без куска хлеба; мне вода в ведре на квартире замерзала, и я не имел чем затопить печку, не имел что положить ни в горшок, ни под горшок. Однако я не жалелся на трудности и делал свое дело.

Я застал приходы в крайне запущенном религиозно-нравственном положении. Верующие не имели понятия о Великой вечерне в субботу вечера и накануне праздников, ибо никогда мои предшественники их не совершали. Всё церковное богослужение шло небрежно, очень сокращенно, со многими догматическими искажениями. На св. Жертвенниках, вместо копыя, я застал обычный кухонный

³⁰² Василій (Петьовка), ієромонах. Лист-прохання на ім'я єпископа Мукачівсько-Ужгородського Миколая (Кутепова) від 30 березня 1962 р. – Арк. 2.

³⁰³ Там само. – Арк. 3.

³⁰⁴ Петьовка В. Прохання на ім'я єпископа Мукачівсько-Ужгородського Варлаама (Борисевича) від 6 вересня 1960 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³⁰⁵ Варлаам (Борисевич), архієпископ. Рапорт на ім'я Патрарха Московського Олексія I (Симанського) від 15 жовтня 1960 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³⁰⁶ Пімен (Ізвеков), єпископ Дмитровський. Лист на ім'я архієпископа Варлаама (Борисевича) від 20 жовтня 1960 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³⁰⁷ Василій (Петьовка), ієромонах. Автобіографія. 16 листопада 1962 р.

³⁰⁸ Данилець Ю. Архімандрит Василій (Петьовка) // Василій (Петьовка), архімандрит. При восковій свічці. Духовні вірші / упорядники Ю. Данилець та П.Мідянка – Мукачєво: Карпатська вежа, 2008. – С. 8.

³⁰⁹ Варлаам (Борисевич), архієпископ. Указ за №63 від 6 лютого 1961 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³¹⁰ Архієпископ Варлаам (Борисевич) 7 липня 1961 р. був переведений на Мінсько-Білоруську кафедру.

³¹¹ Василій (Петьовка), ієромонах. Автобіографія. 16 листопада 1962 р.

³¹² Логойда М., прот. Повідомлення на ім'я ієромонаха від 18 травня 1962 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

нож, которым священники совершили Проскомидию. Дискосов не было. Проскомидию совершали на тарелочке без подставки, которую на Великом входе ставили на св. Потир и так совершали вход. На всех вышеупомянутых мною приходах я ввел уставное православное богослужение, приобрел в Епархии дискосы и копыя.

В Пасхальную ночь мне приходилось служить в трех церквах три Полунощницы перед св. Плащаницей и три Пасхальных Утрени с крестным ходом вокруг храма и освящением брашен. Начиная я Всенощное в с. Ростока в 11 ч. 20 м. местного времени. Отсюда шел ночью пешком 8 км в с. Подобовец. После совершения Полунощницы, Утрени и освящения брашен, из Подобовца шел пешком через полонину в Пилипец. Освятил брашна при пении стихир: «Пасха священная...» возле одной колокольни, потом также возле другой и пришел к церкви, в которой совершил Часы и св. Литургию с освящением брашен. Из Пилипца шел пешком в с. Изки, потом в с. Буковец через полонину. Из Буковца через полонину в Буковецкий Поток, а отсюда в Павловец. И так прошел 26 км пешком. В Павловце освятил Пасху в 2 часа местного времени. Люди ожидали меня в лесу под открытым небом возле своей часовеньки. На их головы падал мокрый снег с дождем. Картина была потрясающей: полуголые и полубосые, трясаясь от холода и голода, верующие, в том числе и 6-10 летние дети ожидали меня до 2-х часов местного времени. Когда с высоты горы я увидел этот народ на небольшой полянке среди лесов, мое сердце не выдержало, и у меня покатались из очей слезы при сопровождавших меня двух молодых людях, жалея этот простой глубоковерующий народ.

Из горного Павловца я пешком спустился на шоссе на дорогу в с. Келечин и через Изки пришел в Пилипец. Эта дорога заняла у меня 2 часа, ибо я уже еле держался на ногах. Однако, придя в Пилипец, я сразу вошел в церковь и начал Вечерню. Только после Вечерни, в 5 ч. 30 мин. Местного времени я пришел еле живой на свою квартиру и теперь только вкусил освященных брашен. Такой труд я проделал за 1961 и 1962 гг.»³¹³.

Указом преосвященного епископа Николая від 7 грудня 1962 р. за № 2047 ієромонах я був переміщений на приход в селище Міжгір'я³¹⁴. Даний приход перебував у складній ситуації. Отець Василій згадував: «Самое церковное здание представляло плачевную картину: крыша протекала во многих местах, стены облезли до кирпича снаружи, полы съел грибок и их выбросили вон, а новых не настелили. В церковной кассе денег не было. На таков приход я пришел. За год я ввел Уставное богослужение, привёл в полный порядок церковное здание: зацинковали и покрасили крышу, сделали наружную штукатурку стен, настелили новые полы. Мне самому не раз приходилось подниматься ночью в 12 часов ночи местного времени и разгружать подводы с досками, носить их в церковь, ибо днем возить было не возможно в связи с известными обстоятельствами тогдашнего времени»³¹⁵.

Розпорядженням епископа Николая за № 4 від 22 січня 1963 р. направлений обслуговувати парафії у селах Сопки і Запереділля Міжгірського району. 23 грудня 1963 р. був звільнений з посади настоятеля парафії в Міжгір'ї та відряджений обслуговувати парафії в селах Лозянське і Стригальня. В архіві Хустської єпархії зберігся цікавий документ – лист благочинного Міжгірського благочиння о. Іоанна Сопка на ім'я Мукачівського владики від 2 липня 1963 р. Принагідно зауважимо, що о. Сопко був колишнім греко-католиком та перейшов у православ'я після ліквідації Мукачівської греко-католицької єпархії. Благочинний зазначає, що під час своєї діяльності на Міжгірщині ієромонах Василій показав себе «як совісний священник, ревний служитель Православної Церкви. Свої священницькі обов'язки ревно, совісно, примірно виконує, ним обслужені церкви завжди в примірному порядку. У щоденному житті скромний, монашеське життя веде правильно, а з іншими священниками колегіально поводить»³¹⁶.

Згідно Указу епископа Боголіпа (Анцуха) від 28 січня 1964 р. ієромонах Василій був призначений настоятелем парафій сіл Майдан та Голятин на Міжгірщині³¹⁷. У Голятині у священника стався конфлікт з колишніми греко-католиками. «Я снял с Престола балдахин, за что чуть не был убит фанатиками-униатами. Мое голятинское дело разбирал в Хустском райисполкоме 13 ноября 1964 г. тогдашний уполномоченный Олеоленко С., куда были также вызваны: председатель голятинского цер-

³¹³ Василій (Петьовка), ігумен. Лист на ім'я епископа Савви (Бабинця), 1979 р. – С. 51-53.

³¹⁴ Миколай (Кутепов), єпископ. Указ за № 2047 від 7 грудня 1962 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³¹⁵ Василій (Петьовка), ігумен. Лист на ім'я епископа Савви (Бабинця), 1979 р. – С. 53.

³¹⁶ Сопко І., прот. Характеристика від 2 липня 1963 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³¹⁷ Боголіп (Анцух), єпископ. Указ за № 59 від 28 січня 1964 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

ковного Совету, касир и секретарь Голятинского сельского Совета. Конечно, я остался прав. Но это чуть не стоило моей жизни»³¹⁸.

Як і на попередніх приходах ієромонаху Василю доводилося долати чимало кілометрів між приходам. «Из Голятина в Майдан мне приходилось почти ежедневно проделывать пешком 8 км в один конец, так как в это время по этим селам не было никакого автобусного сообщения. Не раз зимой утром я шел из Голятина в Майдан на богослужение при выпавшем метровом снегу, которым и собака не проторила мне дорогу. Приду запотелый, мокрый, с прилипшей к спине сорочкой в майданскую церковь, не отштукатуренную ни внутри, ни снаружи, с каменным полом, и простою там до 3-х часов после обеда местного времени от 7-ми утра, холодный и голодный, а потом иду снова 8 км пешком на свою квартиру в Голятин. И ни разу я не пожаловался в епархию на трудности, не просил перемещения»³¹⁹.

Перебуваючи в селах Голятин і Майдан ієромонах Василій владикою командировувався в наступні населені пункти: Лозянське-Верхній кінець, Міжгір'я, Кваси та Білин Рахівського району, Драгово Хустського району³²⁰. 15 грудня 1964 р. єпископ Боголіп перемістив ієромонаха Василя в с. Онок Виноградівського району³²¹. З 10 березня 1965 р. – настоятель Свято-Різдва-Богородичного храму в селах Латірка, Бистрий та Тишів Воловецького району. Через двадцять днів після призначення він інформує єпархіальне керівництво про катастрофічний стан приходів. У першу чергу священника обурювало ставлення до православних святинь, відсутність церковних приборів і т.д. Ієромонах Василій покладає частину вини за цей стан на Єпархіальне управління, котре повинно здійснювати контроль за дотриманням канонів. Всі названі приходи раніше були греко-католицькими, і з 1949 р. майже не змінили своє облаштування, практику богослужіння, обряд³²². Священники Мукачівської православної єпархії часто запрошували о. Василя співслужити їм під час святкових відправ (Підполозя, Жденієво, Верхня Грабівниця, Липча, Пилипець, Ялове). Ревне служіння православної церкви на воз'єднаних приходах було відмічено Єпархіальним керівництвом. 1 серпня 1965 р. в Свято-Успенському кафедральному соборі в м. Мукачево ієромонах Василій був нагороджений наперсним хрестом³²³.

З 2 червня 1968 р. – настоятель Свято-Покровського храму в с. Чумальово, з обслуговуванням с. Дулово та Колодне. 28 квітня 1969 р. – зведений у сан ігумена. Відомо, що з 9 по 16 вересня 1969 р. о. Василій відвідав Почаївську лавру та викладачів духовної семінарії у Луцьку³²⁴.

У єпископській характеристиці на ієромонаха, котра долучена до послужного списку за 1969 р. вказувалося, що незважаючи на молодий вік, проявляв організаторські здібності. «Багато зробив для навернення уніатів в лоно Святої православної церкви. Служить і проповідує дуже добре»³²⁵. 28 квітня 1969 р. – зведений у сан ігумена³²⁶. На новому приході о. Василій показав себе здібним організатором. У 1970 р. в церковній огорожі був збудований житловий будинок для священника (фара), перебудований і перекритий 12-ти метровий сарай з літньою кухнею. Крім того священник домігся виділення земельної ділянки розміром 18 соток для церкви. Значні роботи були проведені в самому храмі, зокрема було встановлено масивний іконостас, в олтарі і на амвоні настелено дерев'яну підлогу, закуплено шість священницьких облачень, одне дияконське, п'ять на престольних, штори для царських воріт, підризники і т.д.³²⁷.

³¹⁸ Василій (Петьовка), ігумен. Лист на ім'я єпископа Савви (Бабинця), 1979 р. – С. 54.

³¹⁹ Там само. – С. 55.

³²⁰ Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²¹ Боголіп (Анцух), єпископ. Указ за № 1234 від 15 грудня 1964 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²² Василій (Петьовка), ієромонах. Доповідна записка на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 31 березня 1965 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії. На 4 арк.

³²³ Грамота від 2 серпня 1965 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²⁴ Василій (Петьовка), ігумен. Прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 30 серпня 1969 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²⁵ Послужний список ієромонаха Василя (Петьовки) за 1969 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²⁶ Данилець Ю. Православний монастир Різдва Богородиці у селі Липча. – Ужгород: Гражда, 2005. – С. 46.

³²⁷ Василій (Петьовка), ігумен. Прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 5 жовтня 1970 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

26 січня 1970 р. призначений на посаду духівника Свято-Вознесенського жіночого монастиря в с. Чумальово³²⁸. Залишаючись при цьому і парафіяльним священиком. Фактично о. Василій і раніше піклувався про духовне життя цієї чернечої громади, про що свідчить його листування з Єпархіальним керівництвом. Протягом часу перебування в Чумальові співслужив під час свят в селах Липовець, Теремля, Кричово, Копашнево-Поляна, Липча, Лазівщина, Іванівці, Драгово, Дулово, Латірка, Бистрий, Липецька Поляна.

Ігумен Василій прагнув продовжити духовну освіту, а тому 13 червня 1969 р. звертається за благословенням до правлячого архієрея вступити на заочний сектор Московської духовної академії³²⁹. Владика радо підтримав бажання ченця, а вже з 6 по 23 грудня 1969 р. закарпатець знаходився на зимній сесії в академії. Наступні сесії відбувалися з 1 по 14 липня 1970 р., з 22 листопада по 3 грудня 1971 р.

13 квітня 1972 р. ігумен Василій звертається з проханням до єпископа про переміщення його на приход у с. Липецька Поляна Хустського району за станом здоров'я³³⁰. 3 травня 1972 р. його прохання було виконано³³¹. Довідавшись про перевід священика, 66 жителів с. Чумальово написали владиці листа, в якому просили відмінити указ. Із документа стає зрозуміло, що вірники встигли полюбити свого пастиря «котрий нас навернув на путь правых, зумів прикріпити в серцю кожного християнина любов до всевышнього Господа і наводив нас на справедливость»³³².

Обслуговуючи православну парафію в Липецькій Полянці ігумен Василій часто навідувався для співслужіння в навколишні села. В його особовій справі збереглися цілий ряд посвідчень про відрядження, які видавалися Єпархіальним управлінням. 29 травня 1972 р. ігумен співслужив у рідному с. Липча, 2 серпня того ж року в Чумалівському монастирі, 19 серпня – в Мукачівському монастирі, 21 вересня – в с. Латірка і т.д. У листі до архієпископа Григорія від 16 лютого 1973 р. ігумен Василій згадує, що в його особистому архіві збереглося 60 посвідчень³³³.

У Липецькій Полянці о. Василій прослужив 19 років. Із його листа від 11 травня 1978 р. довідуємося, що церковна громада складалася із 75% колишніх греко-католиків (новоправославних) та 25% староправославних. Крім того в селі існували «12 дворів суботників, 8 дворів баптистів и 2 двора иеговистов»³³⁴. Богослужіння проводилося в кам'яному храмі, побудованому в 1847 р. Протягом перших семи років священик організував проведення в церковну будівлю електричного освітлення, було зроблено всі нові вікна, зовнішня штукатурка храму, паперть і боковий вівтар св. Жінок-Мироносиць. Замовлено і пошито 13 священицьких облачень, введено статутне богослужіння по строго православному статуту і мелодії. Поставлені нові залізні ворота біля входу в церковний двір та перекрито церковний дах цинковим залізом. Навколо церковної будівлі ігумен Василій особисто посадив 30 липових дерев, облаштувавши алею»³³⁵.

За божественною літургією 27 червня 1976 р. в Свято-Успенському кафедральному соборі в м. Мукачево ігумен Василій був нагороджений палицею³³⁶. Згідно резолюції Святішого патріарха Пімена від 25 березня 1987 р. о. Василій був нагороджений хрестом з прикрасами. 3 березня 1988 р. нагороджений другим хрестом з прикрасами. У Липецькій Полянці багато часу приділяв роботі з молодшим поколінням. Незважаючи на заборону влади проводити навчання Закону Божого, ігумен Василій щотижня збирав дітей у себе на квартирі. Збереглося цілий ряд фотографій, зроблених таких занять.

Восени 1972 р. о. Василій починає серйозно хворіти. У одному із листів він розповідає про болі у нирках та неможливість відправляти літургію на третій день Різдва Христового 1973 р., на Богояв-

³²⁸ Григорій (Закаляк), архієпископ. Указ за № 50 від 26 січня 1970 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³²⁹ Василій (Петьовка), ігумен. Прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 13 червня 1969 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³³⁰ Василій (Петьовка), ігумен. Прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 13 квітня 1972 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³³¹ Державний архів Закарпатської області. – Ф. Р – 1490. – Оп. 4 д. – Спр. 142. – Арк. 85.

³³² Лист жителів с. Чумальова Тячівського району на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 8 травня 1972 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

³³³ Василій (Петьовка), ігумен. Лист-прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 16 лютого 1973 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії. Арк. 1.

³³⁴ Василій (Петьовка), ігумен. Лист-прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 11 травня 1978 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії. Арк. 1.

³³⁵ Василій (Петьовка), ігумен. Лист на ім'я єпископа Савви (Бабинця), 1979 р. – С. 58.

³³⁶ Грамота від 14 липня 1976 р. Особова справа архімандрита Василя (Петьовки). Архів Хустської православної єпархії.

лення, в недільні дні³³⁷. У серпні 1987 р. священник отримав звільнення від обслуговування приходу на 6 місяців для лікування. Оздоровлювався в санаторіях з 10 вересня по 10 жовтня 1988 р., з 17 вересня по 13 жовтня 1990 р., з 13 липня по 13 серпня 1992 р.

Наприкінці 1980-х рр. сестри ліквідованого Липчанського монастиря починають таємно збиратися для молитви у капличці на кладовищі обителі. У 1990 р. о. Василій відслужив там першу літургію, на якій було присутні і багато селян з навколишніх сіл³³⁸. Ця подія викликала значний резонанс, адже на території монастиря діяла обласна школа-інтернат. Отримавши дозвіл від влади на відновлення обителі та благословення Єпархіального керівництва 10 липня 1991 р. ігумен Василій у співслужінні цілого ряду священників освятив фундамент нового храму на честь Різдва Пресвятої Богородиці³³⁹. У тому ж році єпископ Євфимій (Шутак) призначає Петьовку духівником обителі та зводить його в сан архімандрита³⁴⁰.

У 1993 р. архімандрит Василій оформляє собі державну пенсію та через хворобу виходить на покой. Проживаючи вдома, часто навідує монастир, де бере участь у богослужінні. Співпрацює з Єпархіальним періодичним виданням «Духовна Криниця Карпат», а з 4 липня 1997 р. стає членом редколегії газети³⁴¹. Відомо, що восени 1999 р. архімандрит Василій відвідав Почаїв та Луцьк, де поклонився святиням та зустрівся з старими друзями. Архімандрит облаштував вдома окрему кімнату, де приймав вірників для молитви. До нього зверталися за допомогою важко хворі люди, родичі невинуватих пияків, молоді пари, котрі не могли народити дітей. Священник намагався за допомогою молитви допомогти всім, хто потребував зцілення. Поступово про монаха-цілителя дізналися по всій області та далеко за її межами. Архімандрит Василій з гордістю показував автору цих рядків, тоді ще студенту історичного факультету УжНУ, листи-подяки від зцілених за допомогою молитви вірників. Листів у нього зберігалось сотні, в усіх містилися теплі слова подяки, а іноді з фотографій усміхалися здорові обличчя адресатів та їх дітей. Нам доводилося часто бувати в архімандрита з рідним дідом Мироном, котрий був церковним активістом в с. Залом. Вони радилися з приводу різних питань, о. Василій замовляв у діда столярні вироби для нововідновленого монастиря в с. Липча. Згодом дід з братом Василем виготовили безкоштовно для обителі чимало вікон, кліроси, павіси і т.д. Пригадується, що архімандрита запрошували в нашу родину для проведення свячення будинку.

Протоіерей Іоанн Білинець, настоятель приходу в с. Липецька Поляна опублікував спогади про переддень смерті архімандрита. За його словами, о. Василій знав наперед день і час своєї смерті. «Вранці, 24 грудня 2002 року, архімандрит Василій подзвонив до мене по телефону і сказав, що він хоче висповідуватись, причаститись і пособоруватись. Після чого ми багато розмовляли. Архімандрит показав мені одягу, в яку його одягати після смерті. Зняв зі стіни одну з багатьох ікон, на звороті показав пальцем надпис «Постригальна ікона» і сказав – «Цю ікону, яка вручена мені в день монашеського пострига, поставиш зі мною в гроб». Як і в попередні дні, приходили люди з різними життєвими запитаннями, він відсилав їх у приймальню і казав, що всіх їх прийме і вирішить їхні проблеми. Я сказав йому, що якщо Ви погано себе почуваєте, то може визвати лікаря або відвезу Вас у лікарню. На що послідував впевнений рішучий відповідь: «Ніяких лікарів не треба, довжна повершатися Воля Божія». В той день на 11 годину його запрошували на похорон монахині Євпраксії в монастир с. Липча. Я сказав, що приїду за ним машиною, но відповідь був рішучий: «похорон в 11 не почнеться, а пізніше я не зможу, але коли буде починатися, то передзвонить». Похорон монахині Євпраксії почався в 11. 45. По телефону він підтвердив свої слова: «Я ж вам говорив, що не почнеться похорон в 11 годин і тепер я вже не їду».

В кінці похорону прибігли від мене з дому і сповістили, що треба терміново їхати: тільки що помер архімандрит Василій. Я поїхав і зразу за мною приїхав архімандрит Стратонік. Архімандрит Василій лежав на ліжку, схрестивши руки на грудях. На столі лежало 19 телеграм у всі монастирі Закарпаття і деяким близьким йому, написаних його рукою, а також прощальний лист...»³⁴².

Заповіт архімандрита Василя зберігся і вперше опублікований нами в 2008 р. Подаємо його і в даній статті:

«24. 12. 2002 г.

³³⁷ Василій (Петьовка), ігумен. Лист-прохання на ім'я архієпископа Григорія (Закаляка) від 16 лютого 1973 р. Арк. 2.

³³⁸ Спогади настоятельки жіночого Свято-Різдва-Богородичного монастиря... – С. 2.

³³⁹ Свято-Різдва-Богородицький жіночий монастир в селі Липча //Єпархіальні вісті. – 2001. – вересень. – С. 4.

³⁴⁰ Попадинець П. Уроки життя архімандрита (Нарис про життя і діяльність архімандрита Василя Петьовки) – Хуст: "Слово", 1998. – С. 7.

³⁴¹ Данилець Ю. Православні монастирі Хустського району (XX століття). – С. 107.

³⁴² Білинець І. «Блаженні милостиві, яко тії помилувані будуть» // Вісник Хустщини. – 2003. – 27 травня. – С. 3.

Вторник

Посмертне завіщання

Я, грішний и недостойный Архимандрит Василий, отхожу из привременния жизни в путь всея земли по слову Господню: «земля еси и в землю возвратишся».

Прошу с земнім поклоном прошение от Преосвященніших моих Архипастырей: епископа Иоанна, епископа Агапіта и епископа Мефодія.

Прошу прошения от своих Престольных братьй и сослужителей – священнослужителей нашей епархії и Мукачевской.

Прошу прошения от настоятелей и настоятельниц св. обителей Закарпаття и всего монашеского и иноческого чина.

Прошу прошения от всіх мирян и всіх моїх посітителей, благодателєй, миловавших и почитавших мене. Прошу прошения от сродников по плоти.

Прошу ваших святых молитв Преосвященні владыки и молитв моих бывших Престольных братьй и сослужителей, прошу святых молитв всего монашества и мирян святой Православной Церкви.

Если Господь, по Своему милосердию, удостоит мене предстояти Его Божественному Престолу, я буду молиться за всіх вас.

Поминальная трапеза послі Отходной, Парастаса и Псалтыри має состояти из пончиков и кампота. И ничего боліе.

Комашня – из супа или борща, картоплі и голубцов и кампота. И ничего боліе.

Ніяких спиртных напитків, ні вина, ні пива быти не може, ибо сіе несогласно с молитвой и трауром. Прощайте всі.

Грішний Архім. Василий»³⁴³.

Похорон архимандрита відбувся наступного дня, за присутності великої кількості священників, чернецтва та вірників. Поховали померлого на кладовищі Липчанського монастиря, біля літньої каплички. 23 грудня 2003 р. відбулося освячення надгробку архимандриту Василю. У богослужінні взяли участь архимандрит Стратонік (Легач), ігумен Феодосій (Томищ), о. Георгій Пристая, о. Іоанн Білинець та інші.

Ще при житті і після смерті архимандрита Василя намагалися вшанувати, публікуючи про нього статті та окремі книги. У 1998 р. до 65-річчя архимандрита Василя письменник П. Попадинець підготував і видав невелику книжку «Уроки життя архимандрита: (Нарис про життя і діяльність архимандрита Василя Петьовку)»³⁴⁴. Вона вийшла невеликим тиражем і тепер є бібліографічною рідкістю. У 2008 р. автор цих рядків разом з письменником Петром Мідянкою, лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка (2012), видали книгу під назвою «Василій (Петьовка), архимандрит. При восковій свічці. Духовні вірші». Видання містило ґрунтовну передмову згаданого письменника та наш нарис про життя релігійного діяча, а також частину поетичної спадщини о. Василя³⁴⁵.

Світла пам'ять про архимандрита Василя (Петьовку) продовжує жити серед його вірників. Його релігійна, публіцистична та поетична діяльність потребує широкого вивчення та популяризації.

*ПЕРЕПВА Володимир –
кандидат історичних наук, доцент ВНЗ КОР
«Академія неперервної освіти», м. Біла Церква*

Священик у школі ХІХ – поч. ХХ ст.: адміністратор та законовчитель

Покликання пастиря і педагога мають багато схожого, а тому не дивно, що за відсутності педагогічних навчальних закладів функції вчителів брали на себе представники духовенства. Церковні настанови наказують пастирям «учити отроков, читая им Божественное Писание, ибо для сего и священство получили»³⁴⁶.

Чимало єпархіальних архієреїв намагалися заохочувати тих священнослужителів, які отримували освіту, призначенням на кращі парафії і навпаки, переводити неосвічених настоятелів на гірші парафії. Цим владыки піднімали престиж освіти.

Митрополит Євгеній (Болховітінов) енергійно боровся зі спадковістю парафій у Київській єпархії і намагався призначати настоятелів за здібностями та освітою, а не за ступенем спорідненості.

³⁴³ Посмертне завіщання, 24. 12. 2002 р. // Василий (Петьовка), архимандрит. При восковій свічці. Духовні вірші / упорядники Ю. Данилець та П. Мідянка – Мукачево: Карпатська вежа, 2008. – С. 59.

³⁴⁴ Попадинець, П. Уроки життя архимандрита : (Нарис про життя і діяльність архимандрита Василя Петьовку) / Петро Попадинець. – Хуст : Слово, 1998. – 24 с. : іл.

³⁴⁵ Василий (Петьовка), архимандрит. При восковій свічці. Духовні вірші / упорядники Ю. Данилець та П. Мідянка – Мукачево: Карпатська вежа, 2008. – 60 с.

³⁴⁶ Исторический очерк развития церковных школ. – СПб., 1908. – С. 26.